

І.В. Лозинська, канд. екон. наук, доцент
Сумський національний аграрний університет

**ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЧИННИКІВ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО
РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ М'ЯСО-МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА
В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ**

Постановка проблеми. На сьогоднішній день основною проблемою галузі м'ясо-молочного скотарства є низька економічна ефективність виробництва та реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами, що безпосередньо пов'язане з конкурентоспроможністю підприємств на ринку. Особливо гостро ця проблема стала після відкриття українського аграрного ринку в режимі економічної інтеграції України в ЄС.

Через корумпованість та розгалужений бюрократичний механізм законотворчої діяльності, держава не змогла прийняти необхідні Закони, які б сприяли поліпшенню інвестиційного клімату та розробити ефективні схеми кооперативних відносин в сільській місцевості для забезпечення інтересів селян, товаровиробників на споживачів продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем розвитку галузей сільського господарства, та в тому числі й скотарства, займалися науковці В.Г. Андрійчук, В.Я. Амбросов, О.В. Березін, П.С. Березівський, В.І. Бойко, М.В. Зубець, П.К. Канінський, Ю.Я. Лузан, М.Й. Малік, П.Т. Саблук, О.М. Шпичак, В.Ю. Юрчишин та ін. Слід відзначити, що їхні праці є постулатами для подальшого пошуку вирішення загальних проблем, що склалися. Але кожній галузі притаманні свої особливості в окремих регіонах, і до того ж з кожним роком проблеми поглиблюються та набувають нових рис. Питанням відродження галузі м'ясо-молочного скотарства присвячено праці відомих вітчизняних учених М. Зубця, І. Гузева, П. Березівського, А. Геті, С. Рубана, які є одними з авторів Національного проекту «Відроджене скотарство», що був спрямований на відродження галузі в нових умовах господарювання із застосуванням значної державної підтримки та забезпечення населення країни продуктами харчування м'ясо-молочного підкомплексу.

Постановка завдання. У сучасних умовах, в яких перебуває Україна, не варто при прогнозуванні будь-якої діяльності покладатись на

фінансування чи іншу значну державну підтримку. Саме тому необхідною є розробка нової Концепції розвитку галузі м'ясо-молочного скотарства на умовах автономності із застосуванням наукових вітчизняних та закордонних розробок та досягнень передових господарств.

Виклад основного матеріалу. На думку автора, в умовах, що склалися на сьогодні в агропромисловому комплексі країни, підприємствам в галузі скотарства складно цей відроджувати напрям діяльності через відсутність стратегічних напрямів розвитку.

Так, наприклад, існуюча державна стратегія розвитку «Відроджене скотарство» визначає основні пріоритети розвитку галузі скотарства, заходи та механізми з їх реалізації для стимулювання виробництва молока та яловичини в обсягах, що задовольняють потребу населення в продуктах харчування на рівні фізіологічних норм споживання та формування експортного потенціалу.

Національний проект, що розрахований до 2015 р., на сьогоднішній день показав свою нездійсненність. Згідно нього, передбачалося три шляхи розвитку галузі скотарства:

Перший – на наш погляд, взагалі не може розглядатись як шлях розвитку, так як не передбачає прогресивних змін, а лише пропонує неутручання в перебіг ситуації, яка на сьогоднішній день і так довела галузь м'ясо-молочного скотарства до цілковитого занепаду: екстенсивних характер виробництва продукції із застосуванням ручної (часто низько кваліфікованої) праці, зношеність обладнання, імпорт продукції тощо. Усе це створює загрози національним інтересам і національній безпеці, та проявляється в істотному скороченні виробництва вітчизняного продукту.

Другий — передбачав розвиток фермерського сектору виробництва. Але враховуючи невелику частку його в загальному обсязі виробництва продукції м'ясо-молочного скотарства (близько 3%), він потребує надзвичайно тривалого часу для створення нових тваринницьких комплексів. У підсумку, реалізація цього напряму вимагає значних кредитних коштів, що робить і цей напрям у сучасних умовах господарювання мало прийнятним.

Третій — вдосконалення існуючих форм і способів державної підтримки розвитку галузі та підвищення її інвестиційної привабливості з метою концентрації державних ресурсів та коштів на пріоритетних напрямках розвитку галузі, формування ефективної цінової, фінансово-кредитної та бюджетної політики [1].

Проектом було передбачено реалізацію саме третього напрямку, який є найбільш ефективним з точки зору забезпечення беззбиткового виробництва продукції скотарства за різних форм господарювання та розвитку великотоварного спеціалізованого виробництва.

Також Проектом було визначено, що держава здійснює заходи стимулювання підвищення ефективності виробництва та якості продукції у дрібнотоварних і кооперативних формуваннях (господарствах населення). Вважалось, що цей напрям створить можливість задіяти господарства населення за більш ефективними схемами виробництва продукції і дасть змогу не загострювати соціальні питання на селі [1,2].

Насправді програмний документ, що був спрямований на створення сприятливого інвестиційного середовища і за намірами укладачів у найбільшій мірі повинен був відповідати інтересам держави та всього суспільства, не зміг забезпечити не лише розвиток, але й просте відтворення показників виробництва в галузі м'ясо-молочного скотарства.

Концепція розвитку галузі м'ясо-молочного скотарства – це розробка нових напрямків діяльності галузі, пов'язаних з селекційними, техніко-технологічними та організаційними змінами, з використанням інновацій на всіх етапах від виробництва до реалізації готової продукції та пошуком нових ринків збуту на умовах автономності та самостійності прийняття рішень.

Основною передумовою запровадження та втілення в життя подібної Концепції є відсутність дієвої державної стратегії щодо створення необхідних економічних умов для розвитку галузі, що негативно впливає на функціонування всіх складових елементів останньої.

Для розв'язання усіх нагромаджених проблем необхідно сформувати і реалізовувати заходи щодо розвитку галузі на інноваційній основі. Для цього потрібно дотримуватися чітко сформованих етапів і вимог до розробки Концепції розвитку м'ясо-молочного скотарства.

1) Концепція повинна бути розроблена на основі довгострокового прогнозу розвитку скотарства й тому її доцільно перетворити в Національну програму підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств на інноваційній основі.

2) Концепція має бути орієнтована на використання сучасного методологічного інструментарію, який забезпечить ефективність виробництва та конкурентоспроможність продукції галузі м'ясо-молочного скотарства як на внутрішньому, так і на світовому аграрному ринку.

3) У зазначеній Концепції потрібно передбачити селективну, диференційовану протекціоністську державну політику. Але її слід обмежити здійсненням заходів ефективної фіскальної політики. При цьому значну увагу доцільно приділити інноваційному оновленню та підвищенню продуктивності особистих господарств населення, які виготовляють значну частину продукції. Крім того, необхідно здійснювати підтримку кооперативних відносин.

4) Слід враховувати регіональні особливості розвитку галузі, формувати міжрегіональні програми за зонами з однаковими природно-кліматичними умовами.

5) Необхідно сформувати адекватне науково-інформаційне та кадрове забезпечення інноваційного оновлення галузі.

Основною метою Концепції розвитку повинні бути: формування нової аграрної політики євроінтеграційного характеру; наближення норм і стандартів до міжнародних вимог; забезпечення продовольчої безпеки національними виробниками м'яса та молока; забезпечення екологічної безпеки виробництва; підвищення ефективності розвитку галузі м'ясо-молочного скотарства; оновлення матеріально-технічної бази виробництва продукції скотарства.

Тому основною задачею, що ставиться перед галуззю скотарства є збільшення обсягів виробництва продукції по окремих сегментах її ринку на основі досягнення середньоєвропейських показників продуктивності тварин.

Основні шляхи рішення поставленого завдання:

- інтенсифікація галузі скотарства з активним розвитком зовнішніх сегментів торгівлі м'ясом та молоком;

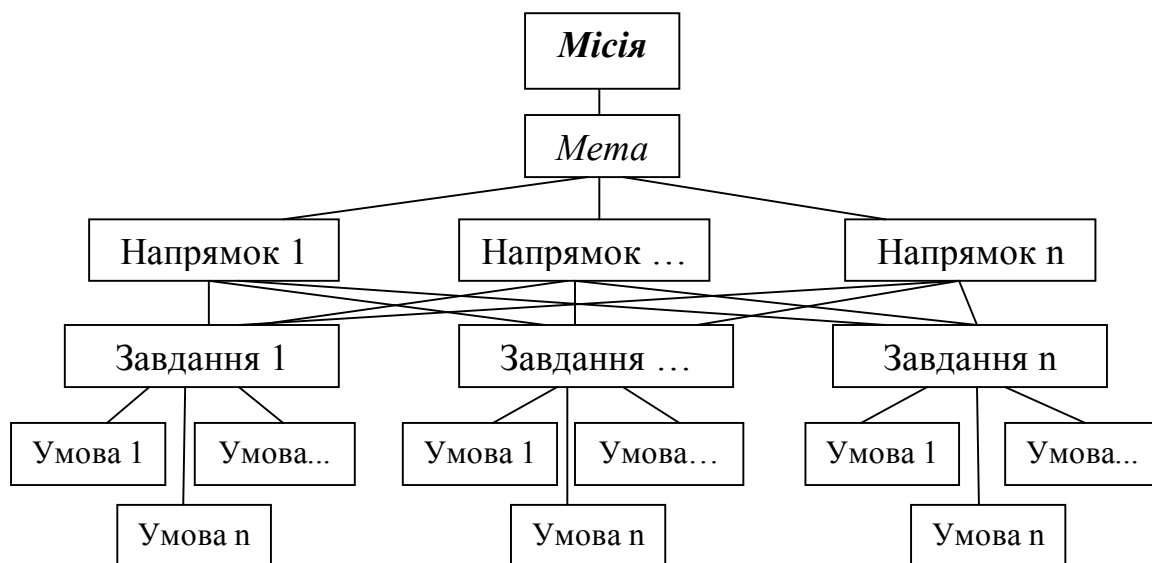
- екстенсивний розвиток скотарства з одночасним підвищенням рівня інтенсивності галузі й диверсифікованості виробництва якісних продуктів переробки з одночасним акцентуванням уваги на малі й середні ферми у виробничій кооперації сільського населення;

- стимулювання розвитку галузі на основі кооперації з поглибленням спеціалізації у виробництві м'яса;

- розвиток кормової бази. Відзначимо, що розвиток виробництва кормової бази буде істотно підтримуватися урядом України, і на сьогоднішній день існує окрема вузько спрямована програма розвитку.

Концепція розвитку галузі м'ясо-молочного скотарства базується на підвалинах загальнодержавної Стратегії розвитку агропромислового

розвитку і галузі тваринництва [3], та має структуру, що зображена на рис. 1.

Джерело: авторська розробка

Рис. 1. Система складових формування Концепції розвитку галузі м'ясо-молочного скотарства

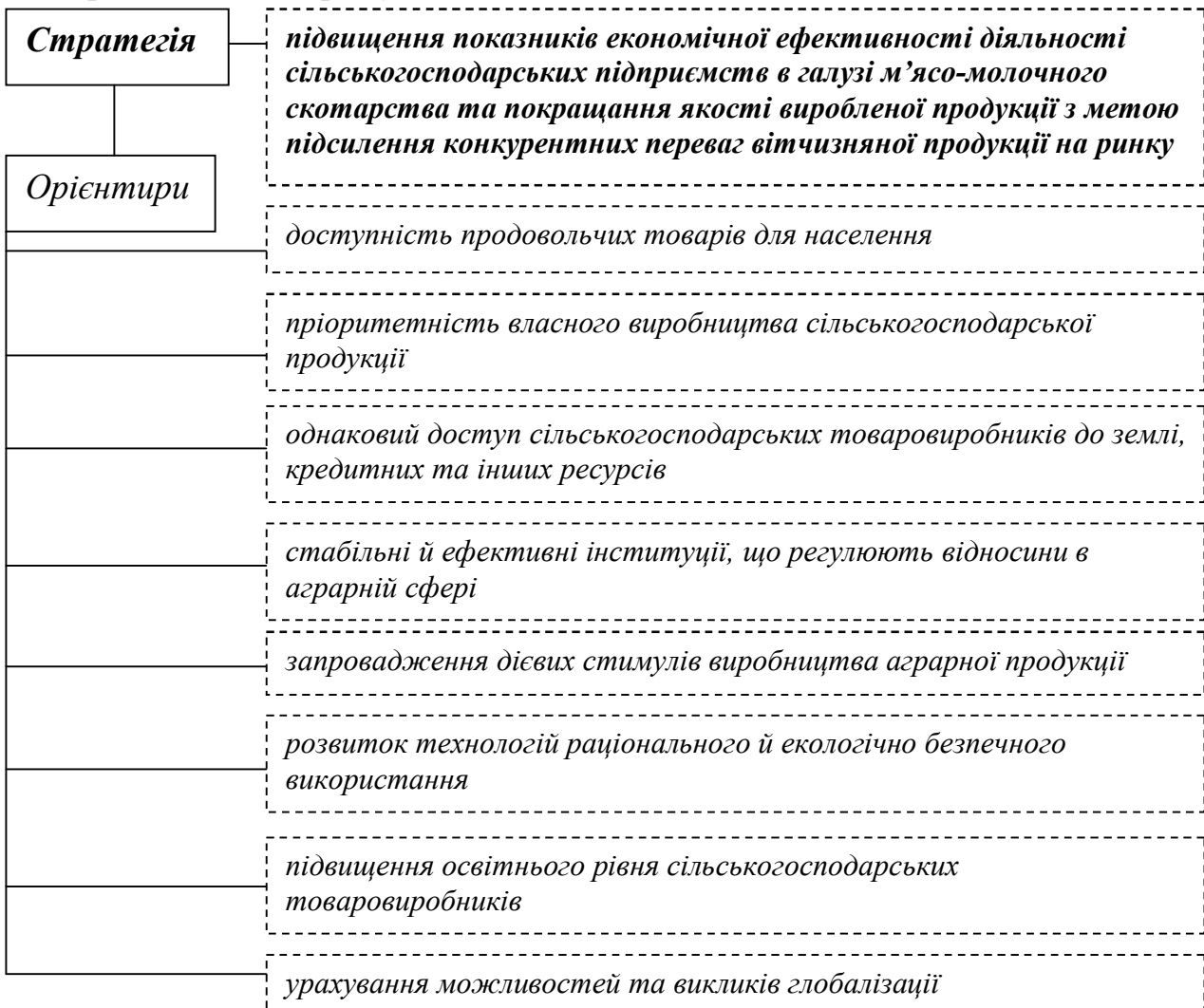
Дана система відображає складний комплекс взаємопов'язаних стратегічних заходів, що забезпечується певними умовами виконання та підпорядковується єдиній меті. Елементи системи можуть мати як захисний, так і наступальний характер, що дозволить підприємствам галузі не лише вирішувати проблему виживання, але й здійснювати перспективи розвитку.

Місія Концепції розвитку галузі м'ясо-молочного скотарства полягає у формуванні міцної ресурсної бази для переробних підприємств і забезпеченні населення вітчизняною високоякісною м'ясо-молочною продукцією в необхідній кількості; відродженні сільськогосподарських підприємств як територіальної економічної одиниці підвищення рівня та якості життя сільського населення.

Такий програмний документ має ґрунтуватися, по-перше, на загальнонаціональних підходах забезпечення продовольчої безпеки населення; по-друге, на макроекономічних засадах розвинутих країн щодо підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки відповідно до норм СОТ та принципів ЄС. Також в основі такої Концепції має бути інноваційна модель структурної перебудови з поетапним

формуванням пріоритетів економічно-соціального й екологічного розвитку аграрного сектору економіки в державі.

Отже, орієнтири стратегічного розвитку галузі м'ясо-молочного скотарства, що відображують зміст Концепції є:

Джерело: авторська розробка

Рис. 2. Стратегічні орієнтири розвитку галузі м'ясо-молочного скотарства

Вважаємо, що завдання держави — у найкоротший час вивчити світовий досвід розв'язання цих проблем, визначити шляхи реалізації аграрної політики в Україні з урахуванням реальних умов [4].

Розробка Концепції стратегічного розвитку скотарства в країні має здійснюватися на основі чинників розвитку, які вже апробовані в розвинутих європейських країнах (таблиця).

Чинники розвитку галузі м'ясо-молочного скотарства

Група чинників	Складові та основні напрямки
Економічні	<ul style="list-style-type: none"> - подолання диспаритету цін; - удосконалення системи кредитування, оподаткування, страхування; - підвищення якості та конкурентоспроможності продукції; - впровадження заходів стимулювання товаровиробників.
Соціальні	<ul style="list-style-type: none"> - популяризація життя на селі та отримання аграрної освіти; - забезпечення розвитку сільської інфраструктури.
Екологічні	<ul style="list-style-type: none"> - утилізація відходів галузі; - стимулювання виробництва екологічно чистої продукції.
Організаційні	<ul style="list-style-type: none"> - удосконалення системи взаємовідносин господарських відносин в ланці «виробник-споживач»; - налагодження системи агросервісу; - розробка і реалізація цільових програм розвитку галузі.
Наукові	<ul style="list-style-type: none"> - проведення семінарів та практичних курсів підготовки для фахівців та керівників сільськогосподарських підприємств на базі ВНЗ; - розвиток системи дорадництва.
Техніко-технологічні	<ul style="list-style-type: none"> - удосконалення генетичного потенціалу тварин; - інноваційних підхід до проведення технологічних операцій; - застосування ресурсо- та енергоощадних технологій; - додаткові капіталовкладення для підвищення продуктивності праці.

Джерело: авторська розробка

Здійснення запропонованих заходів Концепції розвитку галузі м'ясо-молочного скотарства передбачається в III етапи:

Перший – (2015-2017 рр.) – стримуючий. На цьому етапі передбачається прийняття нормативних актів, які б допомогли зупинити спад показників економічної ефективності виробництва в галузі м'ясо-молочного скотарства.

Другий – (2018-2022 рр.) – відновлюючий. На цьому етапі попит внутрішнього ринку продукції м'ясо-молочного скотарства повинен повністю відновитися, а його виробництво стійко рости на основі реформування галузі, залучення приватних інвестицій у розвиток сільськогосподарських підприємств. При цьому повинна з'явитись тенденція стійкого зниження імпорту м'ясо-молочної продукції, відновлення поголів'я та нарощення показників його продуктивності.

Одним із шляхів успішного розвитку галузі має стати кооперація дрібних товаровиробників з великими сільськогосподарськими підприємствами.

Третій – (2023-2025 рр.) – стабілізуючий. У довгостроковому періоді планується застосовувати заходи держпідтримки на розвиток проривних, високотехнологічних виробництв, стимулювання реалізації регіональних модернізаційних програм та проектів, здатних прискорити перехід галузі до якісно нового рівня. Це дозволить вийти на забезпечення нової якості життя населення і скласти конкуренцію на світовому ринку продукції м'ясо-молочного скотарства.

Висновки. При розробці концептуальних положень розвитку м'ясо-молочної продукції в сільськогосподарських підприємствах слід враховувати основні принципи, які окреслюють її загальний зміст, множину можливих факторів впливу та обмежень. Слід зауважити, що базовою стратегічною метою розвитку галузі м'ясо-молочного скотарства є формування ефективного і стабільного виробництва якісної м'ясо-молочної продукції сільськогосподарськими підприємствами, що гарантуватиме продовольчу безпеку країни, забезпечить надходження на ринок продуктів, які будуть доступні для всіх категорій споживачів. Першочерговим завданням в цьому напрямку є підвищення продуктивності праці та якості продукції в сільськогосподарських та переробних підприємствах. Виробництва якісної м'ясо-молочної продукції можна досягнути за рахунок будівництва комплексів повного циклу, підготовці висококваліфікованих кадрів для галузі, розвитку у населення культури споживання тощо.

Бібліографічний список: 1. Гетья А. Основні складові проекту “Відроджене скотарство” / А. Гетья, М. Башенко, С. Рубан та ін. // Тваринництво України. – 2011. – № 10. – С. 2–7. 2. Відроджене скотарство: національний проект. – К. : Мінагрополітики України, Укр. акад. аграр. наук, ДІА, 2011. – 44 с. 3. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року [Текст] / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: ННЦ ІАЕ. – 2012. – 218 с. 4. Діброва А.Д. Розвиток системи державної підтримки виробників молока в Україні: [Електронний ресурс] / А.Д. Діброва, О.С. Чан-Хі. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Agroin/2011_4-6/DIBROVA.pdf.

Лозинская И.В. Формирование системы факторов концептуального развития отрасли мясо-молочного скотоводства в сельскохозяйственных предприятиях. В статье приведены факты о

необходимости внедрения комплексной программы развития отрасли мясо-молочного скотоводства в сельскохозяйственных предприятиях с учетом минимальной государственной поддержки, направленной только на приведение стандартов хозяйствования к международным аналогам.

Lozynska I. Formation the conceptual development factors system in the industry of meat and dairy cattle breeding in agricultural enterprises.

The article presents necessity to implement a comprehensive program of meat and dairy industry in agricultural enterprises in considering the minimum state support aimed only at bringing standards of management to international counterparts. According to the author, country's agriculture in the circumstances and cattle breeding businesses is in difficult to revive direction due to the lack of strategic directions of development. For example, the current government strategy of "Recovered cattle" identifies the main priorities of the industry of animal husbandry, create measures and their implementation mechanisms to stimulate the production of milk and beef at levels that meet the needs of the population in food at physiological norms of consumption and formation of export potential.